

Analiza agregatne budžetske podrške poljoprivrednim proizvođačima (PSE_b) u Republici Srpskoj

Vesna Mrdalj¹

¹*Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Republika Srpska, BiH*

Sažetak

Predmet istraživanja u ovom radu je analiza agregatne budžetske podrške poljoprivrednim proizvođačima (PSE_b) u Republici Srpskoj za period 2000. – 2013. godina. Budžetski transferi proizvođačima, pored cjenovne podrške tržištu (MPS), predstavljaju drugu vrstu transfera za izračunavanje PSE indikatora. Analiza agregatne budžetske podrške proizvođačima je urađena na osnovu *kriterijuma implementacije i stepena specifičnosti proizvoda*, prema podacima o realizovanim budžetskim podsticajima nadležnog ministarstva. Rezultati istraživanja u radu ukazuju da su prema prvom kriterijumu u strukturi PSE_b dominirala plaćanja na bazi obima proizvodnje (A.2), a drugom pojedinačna plaćanja za proizvode (SCT). Izračunavanje budžetskih transfera PSE indikatora poslužilo je i za sagledavanje strukture mjera tržišno – cjenovne politike i mjera strukturne politike i ruralnog razvoja u okviru agrarne politike Republike Srpske. Pored toga, za nivo Republike Srpske u radu je izračunat i drugi oblik PSE_b, izražen po jedinici površine poljoprivrednog zemljišta (PSE_b/ha).

Ključne riječi: poljoprivreda, agrarna politika, budžetska podrška proizvođačima

Uvod

Strategija razvoja poljoprivrede je usko povezana s mjerama agrarne politike, koja ima usmjeravajuću ulogu u razvoju agrarnog sektora jedne zemlje. Posmatrano u najširem smislu, agrarna politika se može definisati kao

program usmjeravanja razvoja agrarnog sektora unutar već određenog modela razvoja privrede kao cjeline (Mirjanić, 2006). Do 2006. godine Republika Srpska nije imala izrađen strateški dokument sa jasno definisanim smjernicama razvoja agrarnog sektora. Kroz izradu strateškog dokumenta za razvoj poljoprivrede Republike Srpske u 2006. godini, postavljeni su osnovni principi za definisanje ciljeva, mjera i instrumenata agrarne politike sadržani u Zakonu o poljoprivredi, a odnose se na: (1) *obezbjedjivanje prehrambene sigurnosti stanovništva*; (2) *povećanje poljoprivredne proizvodnje i izvoza radi jačanja konkurentnosti na domaćem i svjetskom tržištu*; (3) *obezbjedjenje adekvantnog nivoa proizvodnje, snabdjevanje kvalitetnom hranom po cijenama prihvatljivim potrošačima*; (4) *obezbjedjenje adekvatnog životnog standarda poljoprivrednika i dohotka proizvođača*; (5) *razvoj i očuvanje ruralnih područja i vrijednosti*; (6) *racionalno korišćenje i očuvanje prirodnih resursa, zaštita okoline i unapređenje integralne i organske proizvodnje*. Ostvarivanje strateških ciljeva agrarne politike Republike Srpske podrazumjevalo je sprovođenje četiri grupe mjera: (1) *mjere politike tržišta i cijena*; (2) *mjere strukturne politike*; (3) *mjere zemljišne politike* i (4) *mjere podsticaja u poljoprivredi*. Četvrta grupa mjera se implementirala u skladu s Strategijom razvoja poljoprivrede i Zakonom o poljoprivredi Republike Srpske posredstvom budžetskih transfera. Naime, Strategijom razvoja poljoprivrede iz 2006. godine definisan je model subvencionisanja domaćeg agrarnog sektora i to kroz tri pravca podrške: (1) *podrška proizvodnji i dohotku*; (2) *podrška dugoročnim ulaganjima* i (3) *podrška ruralnom razvoju i nekomercijalnim gazdinstvima*. Definisanju modela subvencionisanja domaćeg agrarnog sektora je prethodilo sagledavanje nekoliko ključnih aspekata, kao što je postojeći nivo razvijenosti agrarnog sektora Republike Srpske, geneza i reforme CAP EU, te modeli podrške razvoju poljoprivrede novih zemalja članica od 2004. godine. u periodu prije pristupanja EU. Obim neophodnih budžetskih izdvajanja za podsticaj razvoja poljoprivrede Republike Srpske se planirao na osnovu potreba za realizacijom ciljeva iz Strategije. Operacionalizacija strateških ciljeva razvoja sektora poljoprivrede Republike Srpske bila je uslovljena materijalnom podrškom države. Podrška sektoru poljoprivrede obezbjeđivala se kroz agrarni budžet Republike Srpske. Cilj ovog rada se sastojao u izračunavanju i analizi pokazatelja podrške razvoju agrarnog sektora Republike Srpske, odnosno budžetske komponente PSE ili PSE_b na osnovu dva kriterija; *implementacije i stepena specifičnosti proizvoda*. Procijenjena podrška proizvođačima – *Producer Support Estimate (PSE)* je jedan od indikatora podrške poljoprivredi u okviru OECD metodologije za klasifikaciju mjera agrarne politike i analizu budžetskih transfera. PSE se definiše kao godišnja novčana vrijednost ukupnih transfera od potrošača i poreskih obveznika namijenjenih poljoprivrednim proizvođačima, izraženi na nivou gazdinstva (*farm gate level*), a koji proizilaze

iz mjera agrarne politike, neovisno od njihove prirode, ciljeva i uticaja na obim proizvodnje ili dohodak u poljoprivredi (OECD, 2010). U ovom radu analiza PSE_b pokazatelja poslužila je i za detaljnije sagledavanje strukture mjera agrarne politike Republike Srpske, prevashodno prvog (*tržišno-cjenovna politika*) i drugog stuba (*mjere strukturnog prilagođavanja i politike ruralnog razvoja*) podrške razvoju poljoprivrede i ruralnih područja.

Materijal i metode rada

Analiza budžetske podrške proizvođačima u Republici Srpskoj za period od 2000 do 2013 godine se bazirala na primjeni dva kriterijia: (1) *kriterij implementacije* i (2) *prema stepenu specifičnosti proizvoda*. Prema kriterijumu implementacije PSE_b transferi se dijele na sedam kategorija: (1) *plaćanja bazirana na autputu (A.2)*; (2) *plaćanja bazirana na korišćenju inputa (B.)*; (3) *proizvodno vezana plaćanja bazirana na tekućoj površini/broju grla stoke/prihodu/dohotku (C.)*; (4) *proizvodno vezana plaćanja na bazi istorijskih prava (D.)*; (5) *proizvodno nevezana plaćanja na bazi istorijskih prava (E.)*; (6) *plaćanja na bazi nerobnih kriterija (F.)* i (7) *ostala plaćanja (G.)*. Kategorije od B do F u okviru PSE indikatora se nadalje klasifikuju na subkategorije. Plaćanja na bazi autputa (ili obima proizvodnje) su budžetski transferi koji se odnose na proizvodnju jednog određenog proizvoda, pri tom utičući na povećavanje cijena za proizvođače datog proizvoda. Plaćanja na bazi autputa imaju jednak uticaj na proizvodnju, kao i cjenovna podrška tržištu, bez direktnog uticaja na potrošnju proizvoda. Zbog toga ovaj oblik plaćanja ispoljava manji uticaj i na trgovinu. Plaćanja bazirana na korišćenju inputa obuhvataju tri subkategorije. Ovi transferi smanjuju troškove proizvodnje (varijabilne (B.1.); fiksne (B.2.); tehničke, računovodstvene, troškove za sanitarnu i fitosanitarnu podršku, kao i za obuke individualnih poljoprivrednih proizvođača (B.3.)). U zavisnosti od vrste inputa, ova plaćanja mogu da imaju visok, jednak ili manji uticaj na proizvodnju i trgovinu proizvoda u odnosu na plaćanja na bazi autputa. Ukoliko je plaćanje specifičnije za varijabilni input neophodan za proizvodnju određenog proizvoda, utoliko je i veći podsticaj za intenzifikaciju proizvodnje, a time i veći uticaj na proizvodnju i trgovinu proizvoda. Proizvodno vezana plaćanja bazirana na tekućoj površini/broju grla stoke/prihodu/dohotku se dijele na dvije subkategorije. Plaćanja na bazi tekuće površine/broja grla stoke (C.2.) su uslovljena proizvodnjom određenog proizvoda i ispoljavaju manji direktan uticaj na proizvodnju i trgovinu, kao i plaćanja na bazi prihoda /dohotka (C.1.). Proizvodno vezana plaćanja na bazi istorijskih prava (na bazi površine – istorijska ili fiksna; broja grla stoke, prihoda ili dohotka) predstavljaju transfere za proizvođače, od kojih se zahtjeva

proizvodnja bilo kog proizvoda, kako bi ostvarili prava na ova plaćanja. Proizvodno nevezana plaćanja na bazi istorijskih prava obuhvataju dvije subkategorije. Ova plaćanja predstavljaju transfere za proizvođače, koji nisu obavezni proizvoditi određeni proizvod da bi ostvarili prava na ova plaćanja. Plaćanja na bazi nerobnih kriterija se sastoje iz tri subkategorije, odnosno transfera za dugoročno povlačenje resursa iz proizvodnje, zatim transfera za korišćenje resursa poljoprivrednih gazdinstava u cilju proizvodnje specifičnih nerobnih dobara i usluga, te transfera jednakih za sve proizvođače (drugi nerobni kriteriji). Pod ostalim plaćanjima se podrazumjevaju transferi za proizvođače, koji se izdvajaju kao posebna kategorija *PSE* indikatora, obzirom da za iste ne postoji dovoljno relevantnih informacija za alokaciju u jednu od gore opisanih kategorija.

Drugi kriterij za analizu budžetskih transfera *PSE* indikatora je prema *stepenu specifičnosti proizvoda*. Prema ovom kriteriju, *PSE* se dijeli na četiri grupe transfera:

1. Transferi za pojedinačne proizvode – Single Commodity Transfers (SCT);
2. Transferi za grupe proizvoda – Group Commodity Transfers (GCT);
3. Transferi za sve proizvode – All Commodity Transfers (ACT);
4. Ostali transferi proizvođačima – All Transfers to Producers (OTP).

Transferi za pojedinačne proizvode (SCT) predstavljaju godišnju novčanu vrijednost ukupnih transfera od potrošača i poreskih obveznika poljoprivrednim proizvođačima, izraženi na nivou proizvođača, kao posledica mjera agrarne politike vezane za proizvodnju jednog proizvoda tako da proizvođač mora da proizvodi određeni proizvod kako bi ostvario podršku. Formula za izračunavanje ovog indikatora je:

$$\text{proizvođački SCT} = \text{MPS}_c + \sum \text{BOT}_{sc}$$

pri čemu je :

MPS_c – agregatni MPS za zemlju C

$\sum \text{BOT}_{sc}$ – ukupni budžetski i drugi transferi proizvođačima namjenjeni za proizvodnju jednog proizvoda (SC).

Proizvođački SCT indikator za nivo Republike Srpske je izračunat na osnovu drugog tipa transfera, odnosno ukupnih budžetskih transfera namjenjenih za proizvodnju jednog proizvoda.

Transferi za grupe proizvoda (GCT) se definišu kao godišnja monetarna vrijednost bruto transfera od potrošača i poreskih obveznika za poljoprivredne proizvođače, mjerenih na nivou proizvođača, koja proizlaze iz mjera čija plaćanja se baziraju na tome da li se proizvodi jedan ili više određenih proizvoda. Indikator se izračunava prema sljedećoj formuli:

$$GCT_c = \sum BOT_{gct}$$

pri čemu je $\sum BOT_{gct}$ -ukupni budžetski i drugi transferi proizvođačima namjenjeni grupama proizvoda.

Transferi za sve proizvode (ACT) su godišnja novčana vrijednost ukupnih transfera od potrošača i poreskih obveznika namijenjenih poljoprivrednim proizvođačima, izraženi na nivou gazdinstva, koji nastaju kao posledica mjera, koje ne ograničavaju proizvodnju, ali od proizvođača zahtijevaju proizvodnju proizvoda po njihovom izboru. Formula za izračunavanje indikatora glasi:

$$ACT_c = \sum BOT_{ac}$$

pri čemu je $\sum BOT_{ac}$ - ukupni budžetski transferi i drugi transferi proizvođačima namjenjeni za proizvodnju svih proizvoda.

Ostali transferi proizvođačima (OTP) su godišnja monetarna vrijednost ukupnih transfera od potrošača i poreskih obveznika poljoprivrednim proizvođačima, iskazanih na nivou gazdinstva, koji proizilaze iz mjera koje ne zahtijevaju proizvodnju bilo kog proizvoda (OECD, 2010). *PSE* analiza transfera po proizvodima ima svoju posebnu vrijednost, jer se njome dobiva uvid uticaja agrarne politike na trgovinske tokove i doprinosi smanjenju njenog negativnog uticaja (*Bajramović i sar., 2010*). Indikator podrške proizvođačima (*PSE*) za jednu zemlju se može izraziti i u obliku *PSE po ha poljoprivrednog zemljišta*. U ovom radu izračunata je budžetska podrška proizvođačima po ha poljoprivrednog zemljišta (*PSE_b/ha*) na nivou Republike Srpske za period 2000. – 2013. godina. Za analizu *PSE_b* korišteni su podaci o realizovanim budžetskim podsticajima Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske.

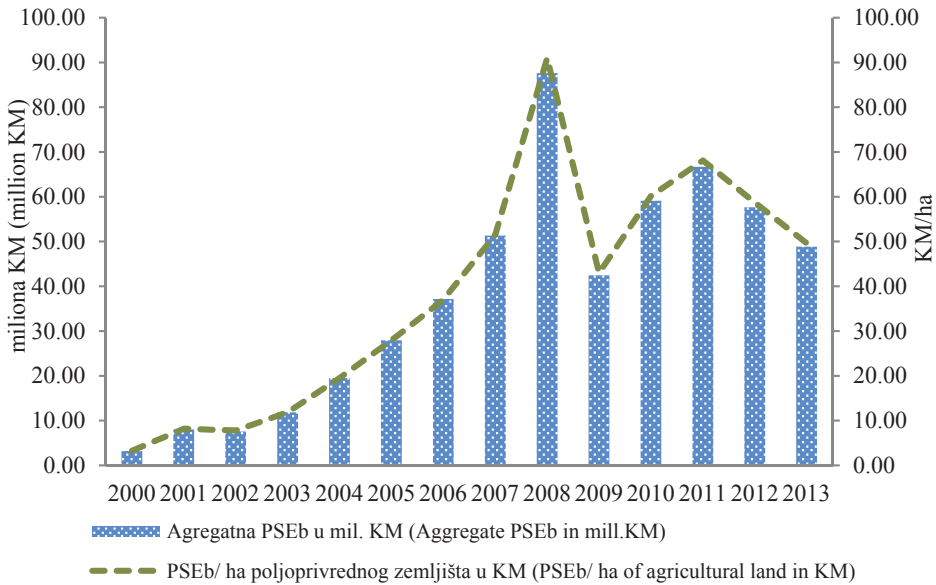
Rezultati i diskusija

U analiziranom periodu agregatna budžetska podrška proizvođačima na nivou Republike Srpske je u prosjeku iznosila 37,8 mil.KM, dok po ha poljoprivrednog zemljišta 38,4 KM (graf.1).

Od 2000 do 2008. godine evidentan je rast *PSE_b*. U 2008. godini ostvaren je najveći iznos budžetske podrške proizvođačima od 87,6 miliona KM i za dvadesetsedam putaje veći u odnosu na 2000. godinu (3,2 miliona KM). U 2009. godini uslijedio je pad *PSE_b* za 52% u odnosu na prethodnu godinu, nakon čega u periodu od 2010 do 2011. godine je ponovo primjetan rast *PSE_b* i to za 39% i 57% u odnosu na 2009. godinu. Poslednje dvije godine analiziranog perioda bilježe pad budžetske podrške proizvođačima i to za 14% u 2012., odnosno za 27% u 2013. u odnosu na 2011. godinu. Izračunati *PSE_b/ha*

poljoprivrednog zemljišta ukazuje da se budžetska podrška proizvođačima po jedinici površine progresivno povećavala u periodu od 2000 do 2008. godine. Na početku analiziranog perioda PSE_b/ha je iznosila svega 3,2 KM/ha, da bi se 2008. godine iznos budžetske podrške proizvođačima po jedinici površine značajno povećao i dostigao 91 KM/ha. U 2009. godini PSE_b/ha je prepolovljen za gotovo polovinu u odnosu na prethodnu godinu. Tokom poslednje četiri godine analiziranog perioda uočava se ponovni rast (2010-2011), odnosno pad PSE_b/ha (2012-2013).

Od 2000 do 2008. godine evidentan je rast PSE_b. U 2008. godini ostvaren je najveći iznos budžetske podrške proizvođačima od 87,6 miliona

Graf. 1. Agregatna PSE_b (mil.KM) i PSE_b/ha poljoprivrednog zemljišta za Republiku Srpsku u periodu 2000. – 2013 godina

Aggregate PSE_b (mill.KM) and PSE_b/ha of agricultural land for the Republic of Srpska in 2000 -2013

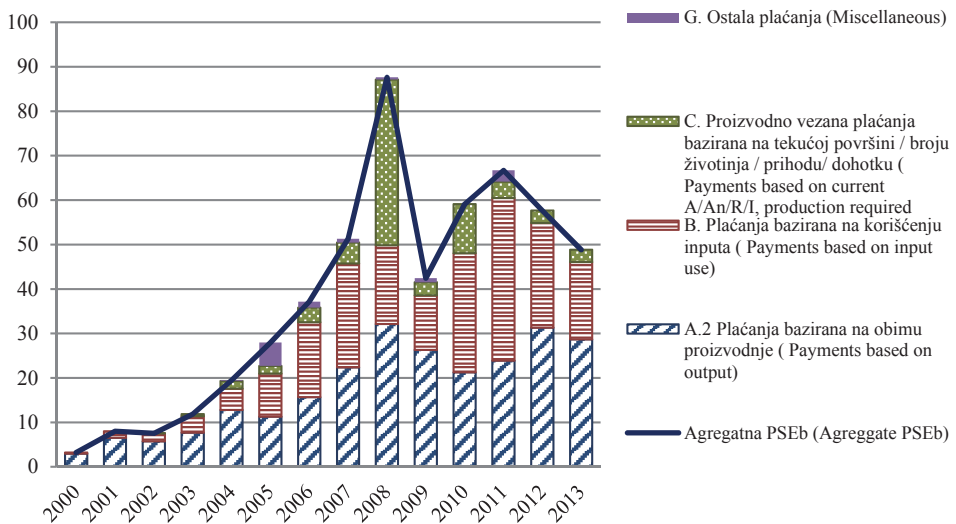
Izvor: Vlastiti proračuna autora prema podacima MPŠV RS i RZS RS.

Source: Author's calculation based on data of Ministry for Agriculture, Forestry and Water Management of the Republic of Srpska and Institute for Statistics RS.

KM i za dvadesetsedam puta je veći u odnosu na 2000. godinu (3,2 miliona KM). U 2009. godini uslijedio je pad PSE_b za 52% u odnosu na prethodnu godinu, nakon čega u periodu od 2010 do 2011. godine je ponovo primjetan rast PSE_b i to za 39% i 57% u odnosu na 2009. godinu. Poslednje dvije godine

analiziranog perioda bilježe pad budžetske podrške proizvođačima i to za 14% u 2012., odnosno za 27% u 2013. u odnosu na 2011. godinu. Izračunati PSE_b/ha poljoprivrednog zemljišta ukazuje da se budžetska podrška proizvođačima po jedinici površine progresivno povećavala u periodu od 2000 do 2008. godine. Na početku analiziranog perioda PSE_b/ha je iznosila svega 3,2 KM/ha, da bi se 2008. godine iznos budžetske podrške proizvođačima po jedinici površine značajno povećao i dostigao 91 KM/ha. U 2009. godini PSE_b/ha je prepolovljen za gotovo polovinu u odnosu na prethodnu godinu. Tokom poslednje četiri godine analiziranog perioda uočava se ponovni rast (2010-2011), odnosno pad PSE_b/ha (2012-2013).

Prema kriterijumu implementacije, najznačajnija kategorija PSE_b bila su plaćanja bazirana na obimu proizvodnje (A.2.) (graf. 2).

Graf. 2. Agregatna PSE_b (mil.KM) prema kriterijumu implementacije za nivo Republike Srpske u periodu 2000. – 2013. godina

Aggregate PSE_b (mill.KM) in according to criteria of implementation at the level of the Republic of Srpska in 2000 - 2013

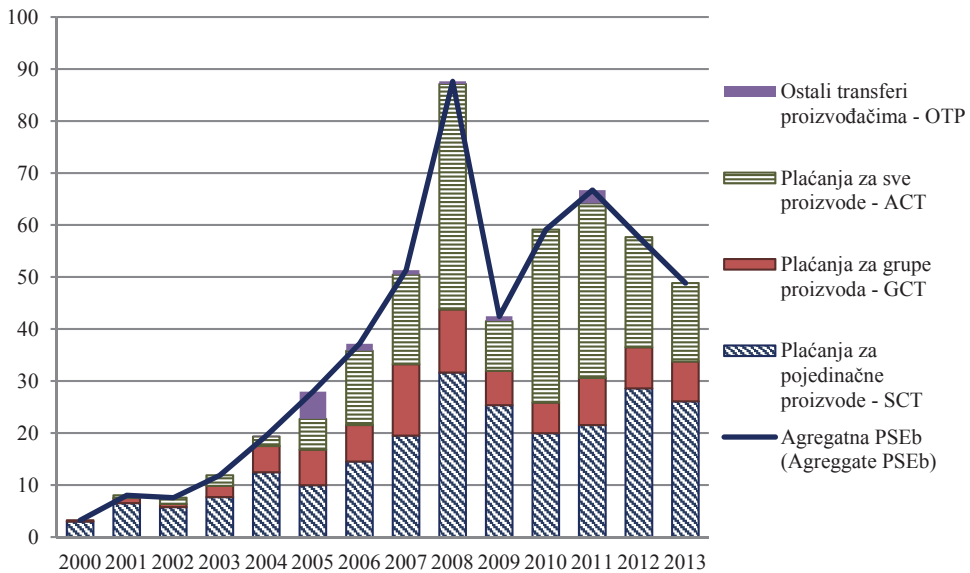
Izvor: Vlastiti proračun autora prema podacima MPŠV RS.

Source: Author's calculation based on data of Ministry for Agriculture, Forestry and Water Management of the Republic of Srpska.

Plaćanja na bazi obima proizvodnje su tokom analiziranog perioda ostvarila najveći prosječan iznos od 17,8 miliona KM u odnosu na druge kategorije PSE_b. Plaćanja na bazi obima proizvodnje bilježe konstatnto rast u periodu od 2000. do 2008. godine, nakon čega do kraja analiziranog perioda

dolazi do pada za 18% (2009.), 34% (2010.), 26% (2011), 1% (2012) i za 11% (2013) u odnosu na 2008. godinu. Najveći iznos plaćanja na bazi obima proizvodnje od 32 miliona KM je ostvaren 2008. godine. Značajna izdvajanja iz agrarnog budžeta za subvencionisanje proizvodnje po jedinici proizvoda rezultirala su dominantnim udjelom plaćanja na bazi obima proizvodnje (prosjeak 56%) u odnosu na ukupnu budžetsku podršku proizvođačima. Podrška proizvodnji iz agrarnog budžeta Republike Srpske kroz plaćanja bazirana na korišćenju inputa (B.), u višegodišnjem periodu je ostvarila prosječan iznos od 14,0 miliona KM. Najveća podrška poljoprivrednim proizvođačima kroz ovu vrstu plaćanja u iznosu od 37 miliona KM su zabilježena 2011. godine. U okviru navedene PSE_b kategorije, najvažnija subkategorija u pogledu izdvojenih budžetskih sredstava za podršku proizvođačima bila su plaćanja na bazi korišćenja varijabilnih inputa (B.1). Budžetska podrška proizvođačima kroz ovu vrstu plaćanja su u prosjeku iznosila 7,0 miliona KM ili 61% u odnosu na ukupna plaćanja bazirana na korišćenju inputa. Plaćanja na bazi korišćenja fiksnih inputa (B.2) su u prosjeku iznosila 6,7 miliona KM ili 36% u odnosu na ukupna plaćanja bazirana na korišćenju inputa. Podrška poljoprivrednim proizvođačima kroz plaćanja na bazi korišćenja usluga na gazdinstvu (B.3) su u prosjeku iznosila 0,3 miliona KM ili 3 % u strukturi plaćanja baziranih na korišćenju inputa. Budžetska podrška za regresiranje inputa u biljnoj proizvodnji, regresi za proizvodnju i nabavku priplodne stoke, plaćanja zaulaganja na poljoprivrednim gazdinstvima (poljoprivredna mehanizacija, stočarski objekti, višegodišnji zasadi voća, staklenici i platenici) indukovala su veći iznos plaćanja baziranih na korišćenju inputa. U prosjeku relativno učešće plaćanja bazirani na korišćenju inputa su iznosila 33% u odnosu na agregatnu PSE_b. Proizvodno vezana plaćanja na bazi tekuće površine/broju životinja/prihodu/dohotku (C.) su u prosjeku iznosila 5,2 miliona KM ili 9% u odnosu na ukupnu PSE_b tokom višegodišnjeg analiziranog perioda. U strukturi proizvodno vezanih plaćanja na bazi tekuće površine /broju životinja/prihodu/dohotku, najzastupljenija su bila plaćanja bazirana na tekućoj površini/ broju grla stoke (C.2.), koja su u prosjeku iznosila 4,6 miliona KM. Plaćanja bazirana na tekućem prihodu/dohotku (C.1) iznosila su u prosjeku oko 0,6 milion KM. Direktna plaćanja po ha (najviše za proizvodnju krmnog, ljekovitog i aromatičnog bilja, organsku proizvodnju, a u pojedinim godinama (2008) za proizvodnju žitarica, uljarica, voća i povrća) i broju grla stoke (stoka za tov – proizvodnja mesa) su znatno uticala na visinu učešća proizvodno vezanih plaćanja baziranih na tekućoj površini/broju životinja/prihodu/dohotku u strukturi PSE_b. Raščlanjivanjem strukture PSE_b prema drugom kriteriju na četiri inikatora podrške; SCT, GCT, ACT, OTP, uočava se dominantno učešće grupe transfera za pojedinačne proizvode (SCT) (graf.3.).

Graf. 3. Agregatna PSE_b (mil.KM) na osnovu stepena specifičnosti proizvoda za nivo Republike Srpske u periodu 2000. – 2013. godina

Aggregate PSE_b (mill.KM) based on the degree of commodity specificity at the level of the Republic of Srpska in 2000 – 2013

Izvor: Vlastiti proračuna autora prema podacima MPŠV RS.

Source: Author's calculation based on data of Ministry for Agriculture, Forestry and Water Management of Republic Srpska

Transferi za pojedinačne proizvode su u analiziranom periodu u prosjeku iznosili 16,6 miliona KM ili 54% u odnosu na ukupnu PSE_b. Posmatrano po godinama, iznosi transfera za pojedinačne proizvode bilježila su određena variranja. Najveći iznos, u visini od 31,6 miliona KM navedena grupa transfera bilježi 2008. godine. U odnosu na 2008, od 2009 do kraja analiziranog perioda iznosi SCT su manji za 20% (2009); 37% (2010); 32% (2011); 10% (2012); 18% (2013). Drugi po važnosti u strukturi PSE_b na osnovu stepena specifičnosti proizvoda su transferi za sve proizvode (ACT). Ova grupa transfera u analiziranom periodu zabilježila je prosječan iznos od 14,2 miliona KM ili 28% u odnosu na ukupnu budžetsku podršku proizvođačima. Prva značajnija budžetska izdvajanja za sve proizvode tokom analiziranog perioda su zabilježena 2006. godine u iznosu od 14,3 miliona KM. U 2008. godini transferi za sve proizvode su povećani za oko tri puta u odnosu na 2006. godinu i iznosili su 43,4 miliona KM. U periodu od 2010. do 2011. godine također su ostvareni veći iznosi transfera za sve proizvode od 33,3 miliona KM i 33,6 miliona KM.

U 2009. godini uslijedio je drastičan pad iznosa ACT u odnosu na 2008. godinu i to za gotovo 78%. Treća grupa transfera po visini iznosa i učešća u budžetskoj podršci proizvođačima su bili transferi za grupe proizvoda (GCT). U prosjeku GCT su iznosila 6,1 milion KM ili 16% u odnosu na ukupnu PSEb. U periodu od 2003. do 2007. godine ova grupa transfera se progresivno povećava i to u 2007. godini (13,7 miliona KM) gotovo za sedam puta u odnosu na 2003. godinu (2,2 miliona KM). Od 2008. godine do kraja analiziranog perioda zabilježeni su manji iznosi ACT. U 2009. godini iznosi ACT su bili manji za 51% u odnosu na 2008. godinu. Ostali transferi proizvođačima (OTP) su u prosjeku iznosili oko 0,8 miliona KM ili 2% u odnosu na ukupnu PSEb. U strukturi transfera za pojedinačne proizvode najzastupljeniji tokom analiziranog perioda su bili *transferi za mlijeko*, s prosječnim udjelom od 76%. Pored proizvođača mlijeka zapaženu budžetsku podršku uživali su i proizvođači duvana s prosječnim učešćem od 12%. U strukturi druge po značaju vrste transfera (ACT), najveći dio transfera činili su transferi za regresiranje inputa u biljnoj proizvodnji. Prosječno relativno učešće ove vrste plaćanja za višegodišnji period je iznosio 38%. Na drugom mjestu, u strukturi ACT izraženo u relativnim odnosima su bila plaćanja za subvencionisanje kamate na kredite za tekuću proizvodnju, s prosječnim relativnim učešćem od 14%. Na trećem mjestu su se nalazila plaćanja za ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu s prosječnim relativnim učešćem od 13%. Najveći dio transfera za grupe proizvoda (GCT) u analiziranom periodu bio je usmjeren ka proizvođačima priplodne stoke i stoke za tov. Relativno učešće transfera za proizvođače priplodne stoke u odnosu na ukupne GCT je u prosjeku iznosilo 51%, a za proizvođače mesa od 18%. Treća grupa proizvoda koja je ostvarila značajnija budžetska izdvajanja u odnosu na ukupne GCT su bili transferi za podizanje višegodišnjih zasada voća s prosječnim relativnim učešćem od 12%.

Zaključak

U Republici Srpskoj sistem podrške razvoju agrarnog sektora se temeljio na Strategiji razvoja poljoprivrede iz 2006. godine, u kojoj su bili utvrđeni osnovni principi za definisanje ciljeva, mjera i instrumenata agrarne politike. Obim budžetskih izdvajanja za podsticanje razvoja domaćeg agrarnog sektora je planiran u skladu s potrebama u implementaciji strateških ciljeva. Operacionalizacija strateških ciljeva je podrazumjevala sprovođenje četiri osnovne grupe mjera: mjere politike tržišta i cijena, mjere strukturne politike, mjere zemljišne politike i politike podsticaja u poljoprivredi. Politiku podsticaja u poljoprivredi je obilježilo uvođenje modela subvencionisanja domaćeg agrarnog sektora kroz tri pravca podrške, realizovana putem agrarnog budžeta

Republike Srpske. Detaljnija analiza strukture mjera agrarne politike Republike Srpske na osnovu troškova budžeta je urađena kroz izračunavanje budžetske komponente PSE ili PSE_b u skladu s kriterijima implementacije i stepena specifičnosti proizvoda. U periodu od 2000 do 2013. godine, budžetska podrška proizvođačima je u prosjeku iznosila 37,8 miliona KM, odnosno 38,4 KM/ha poljoprivrednog zemljišta. Analiza PSE_b prema kriteriju implementacije ukazuje na dominaciju plaćanja na bazi obima proizvodnje (A.2.), s prosječnim iznosom od 17,8 miliona KM ili udjelom od 56% u odnosu na agregatnu budžetsku podršku proizvođačima. Dominantno učešće plaćanja na bazi obima proizvodnje u strukturi PSE_b je rezultat većih izdvajanja za subvencionisanje proizvodnje po jedinici proizvoda, odnosno premija za mlijeko, industrijsko bilje, voće, povrće, pšenicu, sjemenski i sadni materijal. Značajna podrška proizvodnji i dohotku u višegodišnjem periodu je bila ostvarena i kroz plaćanja bazirana na korišćenju inputa (B.), s prosječnim iznosom od 14,0 miliona KM ili udjelom od 33% u odnosu na ukupnu budžetsku komponentu proizvođačima. U okviru ove kategorije najznačajnija subkategorija s aspekta izdvojenih budžetskih sredstava su bila plaćanja na bazi korišćenja varijabilnih inputa (B.1.), s prosječnim udjelom od 61%, zahvaljujući značajnim budžetskim izdvajanjima za regresiranje varijabilnih inputa u proizvodnji (sjeme, đubrivo i gorivo), dok su plaćanja na bazi fiksnih inputa (B.2.) imala u prosjeku učešće od 36%. Budžetska izdvajanja za ulaganja na poljoprivrednim gazdinstvima uticala su na gotovo jednu trećinu učešća plaćanja na bazi fiksnih inputa u odnosu na ukupna plaćanja bazirana na korišćenju inputa.

Na osnovu stepena specifičnosti proizvoda, u strukturi PSE_b tokom analiziranog perioda su dominirala plaćanja za pojedinačne proizvode (SCT) s prosječnim iznosom od 16,6 miliona KM ili udjelom od 54% u odnosu na ukupnu PSE_b. Najveću podršku kroz plaćanja za pojedinačne proizvode uživali su proizvođači mlijeka. U strukturi ukupnih pojedinačnih transfera, prosječno relativno učešće transfera za mlijeko je iznosilo 76%. Transferi za sve proizvode (ACT) su u prosjeku iznosili 14,2 miliona KM ili 28% u odnosu na agregatnu PSE_b. Najveći dio transfera u strukturi ACT činili su transferi za regresiranje inputa u biljnoj proizvodnji s prosječnim relativnim učešćem od 38%.

Analiza PSE_b je ukazala na visoko učešće mjera direktne podrške proizvođačima (sve vrste proizvodno vezanih plaćanja, plaćanja za regresiranje varijabilnih inputa), koje se generalno svrstavaju u grupu tržišno – distorzivnih mjera. Polazeći od toga, proizilazi zaključak da je sistem podrške razvoju poljoprivrede i ruralnih područja unutar Republike Srpske u analiziranom periodu bio isključivo usmjeren u pravcu podrške proizvodnji i dohotku.

Literatura

- Bajramović, S., Butković, J., Ognjenović, D. i Nikolić, A. (2010). Budžetska podrška poljoprivrednim proizvođačima u BiH i dostignuti nivo prilagođavanja sa Zajedničkom agrarnom politikom EU. U: *Zbornik radova XXI Naučno-stručne konferencije poljoprivrede i prehrambene industrije, Neum, 29. septembar – 2. oktobar, 2010* (str. 664- 677). Univerzitet u Sarajevu, Poljoprivredno –prehrambeni fakultet.
- Mirjanić, S., Krstić, B., Ilić, G., Vaško, Ž., Rokvić, G., Ostojić, A. i Drinić, Lj. (2006). *Uvođenje novog modela subvencija, zaštite i finansiranja poljoprivrede Republike Srpske korespondentnog s Zajedničkom agrarnom politikom EU*. Univerzitet u Banjoj Luci, Poljoprivredni fakultet.
- OECD Trade and Agriculture Directorate. (2010). *OECD's producer support estimate and related indicators of agricultural support, Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual)*. OECD.
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske. (2006). *Strategija razvoja poljoprivrede Republike Srpske*. Banja Luka: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske.

Primljeno: 9. mart 2015.
Odobreno: 25. maj 2015.

Analysis of Aggregate Budgetary Support to Agriculture (PSE_b) in the Republic of Srpska

Vesna Mrdalj¹

¹ Faculty of Agriculture, University of Banja Luka, Republic of Srpska, BiH

Abstract

The subject of research in this paper is the analysis of aggregate budgetary support to agricultural producers (PSE_b) in the Republic of Srpska for the period 2000-2013. Budgetary transfers to producers beside market price support (MPS) represent second type of transfer for calculation of PSE indicator. Analysis of aggregate budgetary support to producers was done on the basis of *criteria of implementation and on the degree of commodity specificity* according to data on realized budgetary support of the competent ministry. The research results in this paper indicate that in according to first criteria in the structure PSE_b dominated are payments based on output (A.2) and according to second criteria Producer Single Commodity Transfer (SCT). The calculation of budgetary transfers PSE indicator served for understanding the structure of market-price policy measures, as well as measures of structural policy and rural development within agricultural policy of the Republic of Srpska. In addition, for the level of the Republic of Srpska in this work is calculated another form of PSE_b, expressed per unit area of agricultural land (PSE_b/ha).

Key words: agriculture, agricultural policy, budgetary support to agricultural producers

Vesna Mrdalj
E-mail address: vesna.mrdalj@agrofabl.org

Received: March 9, 2015
Accepted: May 25, 2015